

Bakgrund och inledning

Tobak finns i ett flertal produkter så som cigaretter, e-cigarett och snus. Nikotin finns i tobaksprodukter och i så kallade tobaksfria nikotinprodukter. Nikotin är ett gift som är beroendeframkallande och kan påverka hälsan negativt (1,2). Nikotin utvinns ur tobaksplantan (3) eller skapas i laboratorium (syntetiskt nikotin) (1).

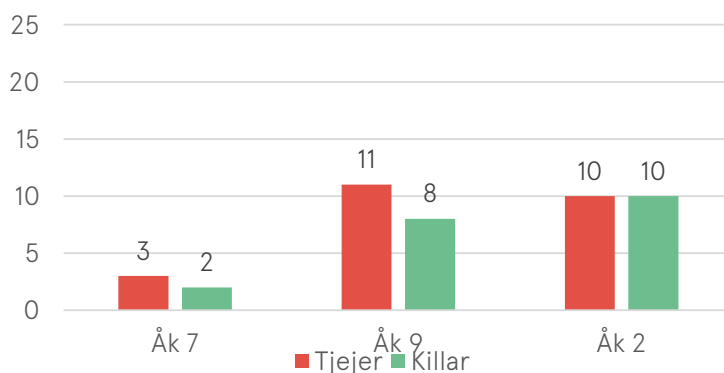
Cigarrettrökning bland barn och unga har under en lång tid minskat. På senare år har det dock skett en snabb utveckling i användandet av andra tobaks- och nikotinprodukter, så som e-cigarett och vitt snus.

Från den 1 januari 1997 infördes lag om förbud att sälja eller på annat sätt lämna ut tobak till ungdomar under 18 år (4). Tobakslagen har förstärkts vid ett flertal tillfällen. Från den 1 augusti 2022 är det enligt lag, 2022:157 om tobaksfria nikotinprodukter, förbjudet att sälja tobaksfria nikotinprodukter till personer under 18 år. Lagen innehåller även reglering av marknadsföring till barn och unga under 25 år.

Cigarrettrökning

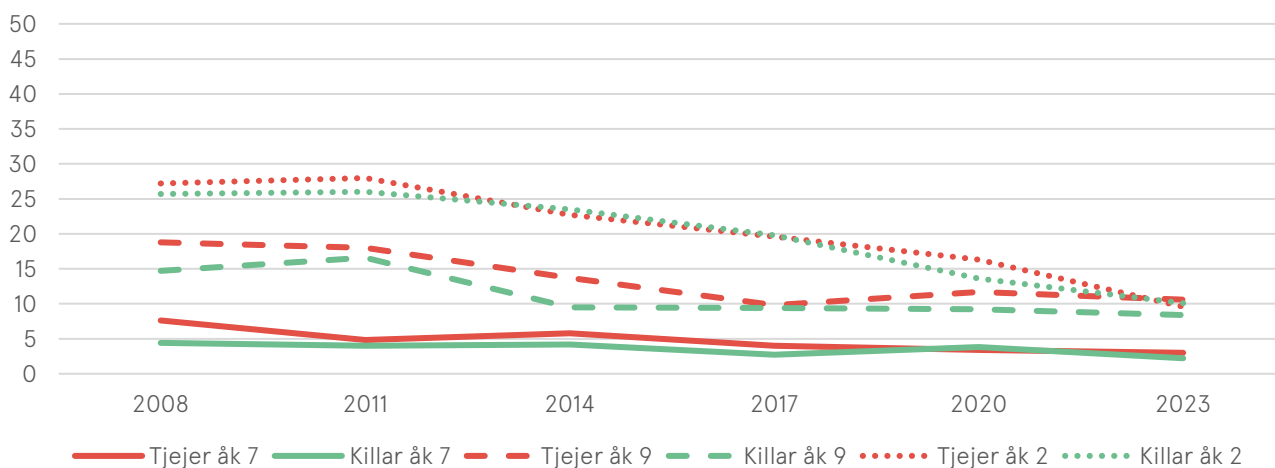
Omkring 8 procent av tjejerna och 7 procent av killarna rökte cigaretter dagligen eller ibland år 2023. Det var en lägre andel elever i åk. 7 jämfört med elever i åk. 9 och år 2 på gymnasiet som rökte dagligen eller ibland (se figur 1).

Figur 1. Andel (%) elever som röker cigaretter dagligen eller ibland, Sörmland 2023

Andel elever som röker cigaretter har minskat över tid. År 2023 uppgav totalt 7 procent av eleverna att de röker cigaretter dagligen eller ibland. Det är en minskning med 9 procentenheter sedan 2008. Störst minskning ses bland tjejer i år 2 på gymnasiet (se figur 2).

Figur 2. Andel (%) elever som röker cigaretter dagligen eller ibland, Sörmland 2008–2023

E-cigarett

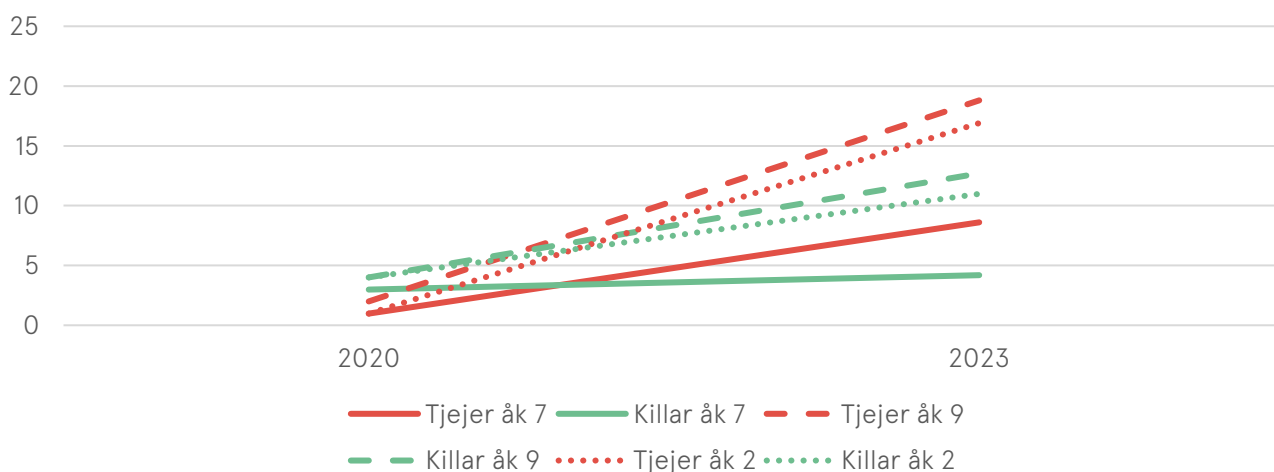
Elektroniska cigaretter är en relativt ny produkt som snabbt blivit populär bland unga. Att röka e-cigarett kallas för vaping eller vejping. Vätskorna som andas in innehåller ofta nikotin och/eller andra tillsatser som kan vara skadliga för hälsan. Åldersgränsen för att köpa e-cigarett är 18 år, det vill säga samma som för cigaretter.

Tobaksindustrin påstår att många av de nya nikotinprodukterna är bättre alternativ jämfört med cigaretter. I stort sett alla konsumtionsvaror som jämförs med

cigaretter kan klassas som mindre farliga, det betyder dock inte att de är ofarliga (5). Mellan 2020 och 2023 har användningen av e-cigarett ökat bland tjejer och killar (se figur 3).

Skillnaderna mellan könen är tydliga, oavsett årskurs var det en högre andel tjejer som använde e-cigarett dagligen eller ibland 2023. Bland tjejer i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet var det 19 respektive 17 procent som använde e-cigarett. Motsvarande andelar för killar var 13 respektive 11 procent (se figur 3).

Figur 3. Andel (%) elever som använder e-cigarett dagligen eller ibland, Sörmland 2020–2023

Snus och vitt snus

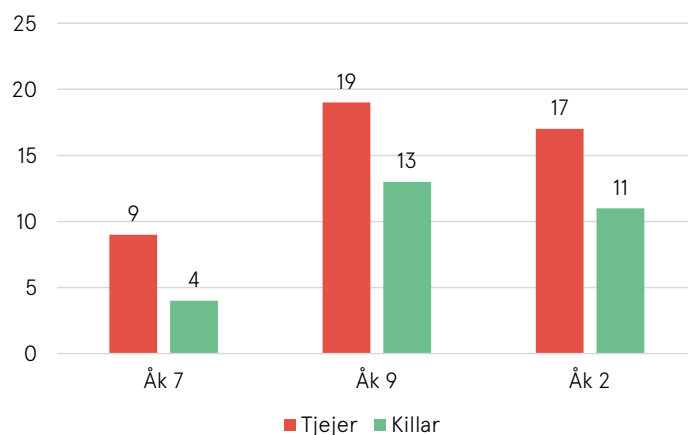
I dag finns flera olika sorters snus på marknaden. Det vita tobaksfria snuset introducerades i Sverige 2016 och var fram till i augusti 2022 helt oreglerat.

Det vita snuset smaksätts med olika godissmaker eller fruktsmaker (6) och marknadsförs ofta som ett mindre skadligt och ganska harmlös nikotinprodukt. I själva verket kan det innehålla mycket högre halt av nikotin per gram snus, jämfört med brunt snus (7). Därför är det lätt att snabbt bli beroende av det (8).

Sannolikt kommer det att ta lång tid tills vi vet lika mycket om de negativa hälsoeffekterna av de nya nikotinprodukterna som vi vet om cigaretter. Forskning har dock redan visat på allvarliga konsekvenser. Förutom att nikotin är starkt vanebildande, löper snusare en ökad risk att utveckla typ 2 diabetes och att dö i hjärt-kärlsjukdom. Forskningen visar också att nikotin kan påverka kognitiva funktioner och öka risken för psykisk ohälsa (9).

Omkring 13 procent av eleverna snusade dagligen eller ibland 2023, en högre andel killar (16 %), jämfört med tjejer (10 %). Desto högre ålder desto större andel elever uppgav att de snusade (se figur 4).

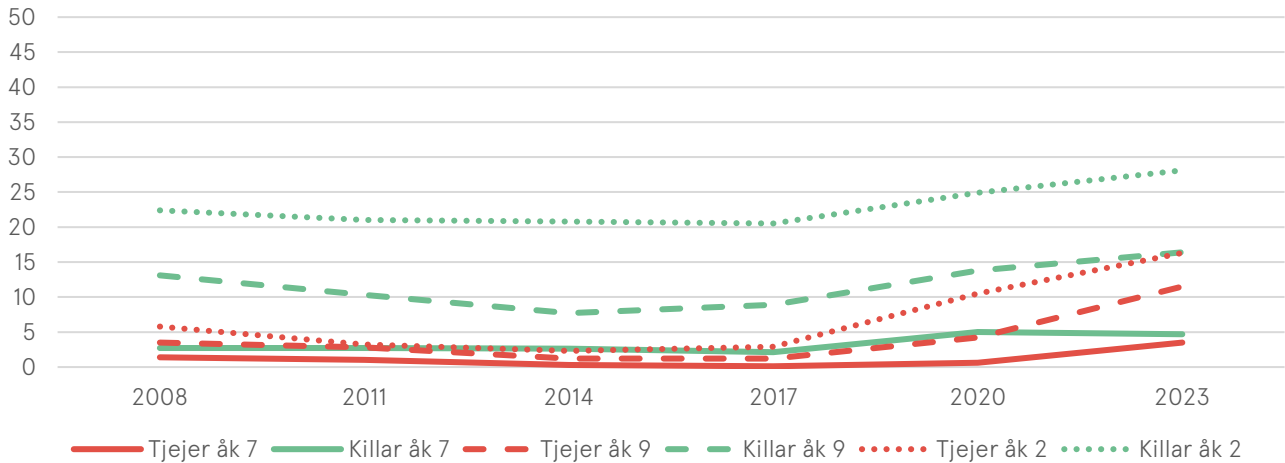
Figur 4. Andel (%) elever som snusar dagligen eller ibland, Sörmland 2023

Utvecklingen över tid visar att fler barn och unga än någonsin snusar. År 2008 snusade 8 procent av eleverna dagligen eller ibland, år 2023 är motsvarande andel 13 procent. Ökningen ses för både tjejer och killar och i samtliga undersökta åldersgrupper.

Störst ökning ses bland tjejer och främst i år 2 på gymnasiet, där andelen som snusar dagligen eller ibland har ökat med 10 procentenheter mellan åren 2008 och 2023, från 6 till 16 procent (se figur 5). En stor del av ökningen kan härledas till det vita snuset (se figur 6).

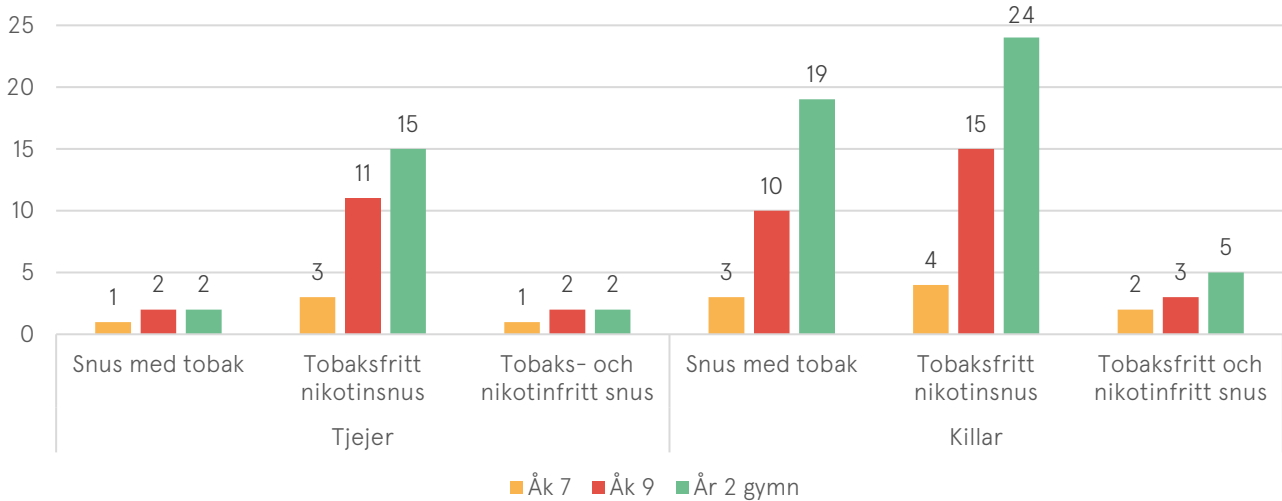
Figur 5. Andel (%) elever som snusar dagligen eller ibland, Sörmland år 2008–2023

De elever som 2023 svarade att de snusar fick svara på en följdfråga om vilken typ av snus de snusar. Det vill säga om de använder snus som innehåller tobak, tobaksfritt nikotinsnus eller om de snusar snus som både är tobaksfritt och nikotinfritt.

Oavsett ålder eller kön var det vanligast att snusa tobaksfritt nikotinsnus. Bland gymnasieelever som snusade dagligen eller ibland svarade 15 procent av tjejerna och 24 procent av killarna att de använde tobaksfritt nikotinsnus (se figur 6).

Figur 6. Andel (%) elever som använder tobakssnus, tobaksfritt nikotinsnus eller snus som både är tobak och nikotinfritt, Sörmland 2023

Observera att det fanns möjlighet för eleverna att markera flera svarsalternativ.

Material

Faktabladet om tobak och nikotinprodukter baseras på resultat från undersökningen Liv & hälsa ung. Liv & hälsa ung är en enkätundersökning bland elever som går i grundskolans årskurs 7 och 9 samt år 2 på gymnasiet. Enkäten fylls i under skoltid, deltagandet är frivilligt och elevernas svar är anonyma. Flera av frågorna är desamma vid varje datainsamling och handlar om hälsa, livsvillkor, skolan, sociala relationer och levnadsvanor. Studien har genomförts regelbundet sedan 2004. Den senaste undersökningen genomfördes våren 2023 och innehåller svar från över 7000 elever.

Faktabladet är sammanställt av Susann Ericsson, strateg på Hälsovalsstaben, enheten för Folkhälsofrågor och mänskliga rättigheter. Delar av det statistiska underlaget är framtaget av statistikerna Anna Ekholm, Hälsovalsstaben och Ali Hassan, Forskning och Utveckling i Sörmland.

För mer information om Liv & hälsa ung besök <https://utvecklasormland.se/lhu> eller kontakta arbetsgruppen via e-post Livohalsa@regionsormland.se

Referenser

1. Simonsson I, Norbäck O. Hårdare regler för nya nikotinprodukter, SOU 2021:22.
2. Nikotinprodukter och hälsorisker [Internet]. 2023 [citerad 02 januari 2024]. Tillgänglig vid: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/utveckling-in-om-andts-anvandning-och-ohalsa/skadeverkningar/tobaks-och-nikotinprodukters-ska-deverkningar/nikotinprodukter-och-halsorisker/>
3. Tobaksfakta [Internet]. [citerad 02 januari 2024]. Nikotin & ohälsa. Tillgänglig vid: <https://tobaksfakta.se/kategori/nikotin-ohalsa/>
4. Tobakslag (1993:581) [Internet]. [citerad 09 januari 2024]. Tillgänglig vid: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/tobak-slag-1993581_sfs-1993-581/
5. A non smoking Generation. Informationsblad om nikotinprodukter och nikotinets hälsoeffekter. Tillgänglig vid: <https://nonsmoking.se/wp-content/uploads/2022/03/info-blad-om-nikotin.pdf>
6. 1177 [Internet]. [citerad 19 januari 2024]. Rökning och snusning - så påverkas din hälsa. Tillgänglig vid: <https://www.1177.se/liv--halsa/tobak-och-alkohol/tobak/rokning-och-snusning/>
7. Vitt snus under radarn [Internet]. [citerad 19 januari 2024]. Tillgänglig vid: <https://www.hjart-lungfonden.se/halsa/riskfaktorer/tobak/vitt-snus/>
8. Tobak och nikotin [Internet]. [citerad 19 januari 2024]. Tillgänglig vid: <https://www.beroendecentrum.se/fakta/tobak/>
9. Hjärt-Lungfonden. Vitt snus - farligare än det påstås [Internet]. [citerad 19 januari 2024]. Tillgänglig vid: <https://www.hjart-lungfonden.se/halsa/riskfaktorer/tobak/vitt-snus/forskning/>